

خلاصه درس اول

تاریخ ادبیات ایران در قرن های ۷،۸،۹

قرن هفتم

عواملی که موجب شد سبک های بینابینی و آذربایجانی از سبک خراسانی فاصله بگیرد و منجر به تغییر سبک (سبک عراقی) در قرن هفتم شود عبارتند از:

الف_ روی کار آمدن حکومت های غزنوی و سلجوقی

ب_ تغییر مرکز ادبی و سیاسی از خراسان به عراق عجم

دروه ی سبک عراقی :

اوایل قرن ۷ تا اوایل قرن ۱۰ (۳۰۰ سال)

تاثیر حمله ی مغول در اوضاع اجتماعی و فرهنگی ایران در قرن هفتم:

- ۱- چیرگی بر نواحی مرکزی ایران و به تدریج بر نواحی دیگر
- ۲- آسیب رساندن عمده به نظام اقتصادی، کشاورزی و فرهنگی ایران
- ۳- ویران شدن کانون فرهنگی ایران، خراسان
- ۴- از بین رفتن مدارس؛ مهد فرهنگ و علم
- ۵- کشته شدن بزرگانی چون فریدالدین عطار نیشابوری، نجم الدین کبری

دلایل روی آوردن مردم به عرفان در قرن هفتم

- * حمله ی مغول ها به ایران
- * ویران شدن بناها و آبادانی ها
- * تباه شدن بنیان فرهنگ و اخلاق و مایوس شدن شاعران و نویسندگان
- * تکیه داشتن بر عواطف انسانی و ترویج روحیه ی تسامح (مدارا) و تساهل (آسان گرفتن بر یکدیگر)
- ، خدمت به خلق، ازادگی و بی ثباتی دنیا و تسکین بخشیدن به انسان نا امید

وضع زبان در دوره ی هفتم: ← ۱- از رونق افتادن زبان عربی

۲- توجه به زبان فارسی و رایج شدن آن به دلیل پایان یافتن حکومت عباسی

علت نامگذاری سبک عراقی:

الف_ انتقال کانون فرهنگی از خراسان به عراق عجم(البته این امر از زمان سلجوقیان آغاز شده)
ب_ شاعران و نویسندگان بزرگ این دوره از شهر های عراق عجم(اصفهان،همدان،ری،اراک کنونی و...)
هستند

وضعیت زبان فارسی در قرن هفتم

به دلیل کشته شدن بسیاری از دانشمندان وادیبان,,,,,نبود دربارهای ادب دوست و فرهنگ پرورزبان فارسی دچار سستی و نابسامانی شد.

عوامل (مثبت) رشد زبان فارسی و اعتبار اندیشمندان

۱- انتقال مرکز قدرت از خراسان به مرکز ایران که گسترش زبان فارسی در ناحیه ی عراق را به -
همراه داشت

۲-پدید آمدن آثار ارزشمند در حوزه های فارس ،ری،همدان و ...

۳- ایجاد زمینه برای تغییر سبک از خراسانی به عراقی

۴-ایجاد قالب های جدید شعر و نثر

ویژگی شعر در قرن هفتم

*شعر این دوره نرم،دلنشین و برخوردار از معانی عمیق انسانی و آسمانی بود.

*کم رنگ شدن قالب قصیده به دلیل در خدمت بودن شاهان در پیش از این دوره

*گسترش غزل

*باز شدن میدان برای مثنوی در جهت ظهور عاطفه،اخلاق و عرفان که منجر به سروده شدن حماسه ی عرفانی مانند مثنوی معنوی که قهرمانش انسان پاک نهاد و خداجویی است که به نبرد با هوای نفس می پردازد، شد.

ویژگی و وضعیت نثر در این دوره

گرایش به دو جریان ۱-ساده نویسی در آثاری مانند: ۱-طبقات ناصری ۲-مرصاد العباد

۲- پیچیده نویسی ،با محتوای عمدتاً تاریخ حاکمان وقت مانند : تاریخ و صاف ،تاریخ جهانگشای جوینی

شاعران برجسته ی این دوره :

مولوی، سعدی، فخرالدین عراقی، نجم الدین رازی، عطاملک جوینی، خواجه رشیدالدین فضل الله همدانی، شمس قیس رازی

شاعران برجسته ی این قرن:

الف : مولانا جلال الدین بلخی معروف به مولوی ویژگی ها :

۱- شاخص ترین شاعر این عصر ۲- پدید آورنده ی دو محور اندیشه و احساس ۳- در مثنوی معنوی و دیوان شمس: بیان معارف بشری و مسائل عرفانی و مکاتیب مجموعه نامه های اوست که سبک نثر وی را نشان می دهد .

ب- سعدی

- ویژگی ها**
- ۱- فرمانروای ملک سخن
  - ۲- گردش و سفر در سی و پنج سال
  - ۳- نوشتن گلستان به نظم و **نثر مسجع**، نوشتن بوستان در قالب مثنوی که اخلاق و حکمت را
  - ۴- تبحر و طبع آزمایی در بیشتر قالب های ادبی
- می آموزد

پ-فخرالدین عراقی

- ویژگی ها**
- ۱- صاحب غزل های زیبای عرفانی
  - ۲- مثنوی عشاق نامه که در بردارنده ی مباحث عرفانی همراه با تمثیل و حکایت است.
  - ۳- لمعات : بیان سیر و سلوک عارفانه در قالب نظم و نثر

نویسندگان این دوره:

الف - نجم الدین رازی

- ویژگی ها**
- ۱- منشی و نویسنده ی توانا و عارف
  - ۲- نویسنده ی کتاب مرصادالعباد من المبدأ الی المعاد
  - ۳- دارای مرتبه ی والا در میان متون عارفانه

ویژگی کتاب مرصاد العباد

- ۱- بیان سلوک دین و تربیت نفس انسانی
- ۲- نثری شیوا، آراسته و دل انگیز

ب - عظامک جوینی

ویژگی ها

- ۱- نثر نویس
- ۲- خاندان او از افراد با نفوذ حکومت مغولان
- ۳- پرداختن به کار دیوانی در نوجوانی
- ۴- گردآوری اطلاعات زیاد در اثر سفرهای بسیار
- ۵- تالیف کتاب تاریخ جهان گشا

ویژگی های کتاب تاریخ جهان گشا:

- ۱- نثر کتاب مصنوع و دشوار
- ۲- شرح ظهور چنگیز و احوال و فتوحات او، تاریخ خوارزمشاهیان و فتح قلعه های اسماعیلیه، حکومت جانشینان حسن صباح

ج-خواجه رشیدالدین فضل الله همدانی

ویژگی ها

- ۱- وزیر مقتدر غازان خان و اولجایتو
- ۲- چهره های علمی و سیاسی در عصر ایلخانان
- ۳- مهمترین اثر وی جامع التواریخ به نثری عالمانه و پخته نوشته
- ۴- مهمترین اقدام فرهنگی او: تاسیس ربع رشیدی در تبریز

د-شمس قیس رازی

نویسنده ی کتاب المعجم فی معاییر اشعار العجم

ویژگی های کتاب

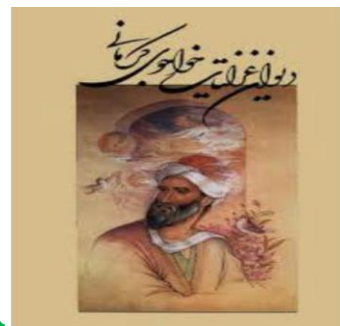
- ۱- مهم ترین اثر علم عروض ، قافیه، بدیع و نقد شعر
- ۲- نثری ساده و عالمانه

قرن هشتم

ویژگی ها

- ۱- فراهم شدن فرصت ابراز عقیده ی مذهب های مختلف به دلیل بی اعتقادی ایلخانان
- ۲- گسترش قلمرو زبان و فرهنگ فارسی از شبه قاره ی هند تا آسیای صغیر و قرار گرفتن شیراز به عنوان مرکز ادبی این عصر
- ۳- رو به ضعف رفتن قصیده به دلیل از بین رفتن دربار های ادب دوست
- ۴- سست شدن زبان شعر به جز شاعران شاخص مثل حافظ و خواجه

شاعران و نویسندگان برجسته ی قرن هشتم

خواجوی کرمانی

ویژگی ها

- ۱- غزل پرداز برجسته
- ۲- تاثیر گذار بر روی اشعار حافظ
- ۳- نوشتن چند مثنوی به پیروی از پنج گنج نظامی
- ۴- صاحب اشعار کمال یافته و پخته

ابن یمین

ویژگی ها

- ۱- شاعر عصر سربداران
- ۲- دهقان پیشه
- ۳- قدرت شاعری او در قطعات اخلاقی دیده می شود
- ۴- قناعت پیشگی و بی اعتباری دنیا در شعر او

حافظ (ویژگی ها):

- ۱- سرآمد شاعران عصر
- ۲- به اوج رساننده ی غزل فارسی با تلفیق عشق و عرفان
- ۳- لحن حافظ گزنده ، طنز آمیز ، سرشار از خیر خواهی و اصلاح طلبی است
- ۴- رخ نمودن تمام فرهنگ ایرانی اسلامی در اشعارش و به قول خودش شعرش بیت الغزل معرفت است

سلمان ساوجی

ویژگی ها

- ۱- توجه به مولوی و سعدی در غزل
- ۲- سرودن قصاید به سبک عراقی
- ۳- صاحب کتاب «مثنوی جمشید و خورشید» به شیوه ی داستان های نظامی

عبید زاکانی

ویژگی ها

- ۱- شاعری خوش ذوق و آگاه
- ۲- نکته یاب و منتقد ظریف اجتماعی
- ۳- به تصویر کشیدن اوضاع آشفته ی روزگار از جمله تزویر و ریاکاری حاکمان در اثرش

آثار اکانی

- ۱- منظومه ی تمثیلی موش و گربه : بیان وضع نا به هنجار جامعه و دو طبقه ی حاکمان و قاضیان
- ۲- رساله ی دلگشا
- ۳- اخلاق الاشراف
- ۴- صد پند

حمد الله مستوفی

ویژگی : مورخ مشهور ایران در قرن هشتم

آثار:

تاریخ گزیده که در بر گیرنده ی تاریخ پیامبران، خلفای چهار گانه، خلفای عباسی و تاریخ ایران تا سال ۷۳۰ است.

قرن نهم

وضع اجتماعی و فرهنگی در قرن نهم در حکومت تیمور

- ۱- نابود شدن بنیه ی فرهنگی، ادبی و اجتماعی ایران به دست تیمور گورکانی
- ۲- از بین رفتن فارس به دست تیموریان
- ۳- ادامه ی ویرانگری حکومت تیموریان از نیمه ی دوم قرن هشتم تا اوایل قرن دهم در ایران

ویژگی های مثبت این دوره

- ۱- متمدن شدن تیموریان در ایران
- ۲- اشاعه هنرهایی چون مینیاتور، معماری، تذهیب و تاریخ نویسی به اسلوب ساده
- ۳- رونق گرفتن ادبیات و نوشتن کتابهای ارزشمندی توسط جامی و دولتشاه-

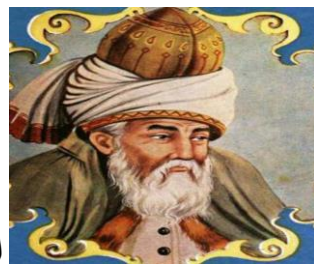
ویژگی های ادبیات این دوره:

- ۱- بنیادی نبودن رونق ادبیات ۲- سطحی بودن کتاب های تحقیقی ۳- تقلیدی بودن ادبیات

وضع اجتماعی و فرهنگی ایران در عصر شاهرخ

- ۱- قرار دادن شهر هرات به عنوان مرکز فرمانروایی
  - ۲- حمایت از هنر مندان خوش نویس، نقاش و شاعر
- بایسنقر میرزا پسر شاهرخ: در زمان او هنرمندان خوش نویس قرآن و شاهنامه ی فردوسی را تصاویر زیبا با تصاویر زیبا آراستند و خوشنویسی کردند.

شاعران و نویسندگان معروف این عصر

الف- جامی

آثار: ۱- بهارستان به سبک گلستان سعدی ۲- نفحات الانس به شیوه تذکره الاو لیا ی عطار که در آن به بیان حقایق عرفانی و ذکر احوال عارفان پرداخته ۳- مثنوی تحفه الاسرار به پیروی از مخزن الاسرار نظامی

ب- شاه نعمت الله ولی (سرسلسله ی صوفیان نعمت اللهی)

آثار: دیوان اشعار: حاوی مضامین عرفانی

ج- دولت‌شاه سمرقندی: آثار: تذکره ی دولت‌شاه: به تشویق علیشیر نوایی که شرح احوال بیش از ۱۰۰۰ تن از شاعران ایرانی از آغاز تا زمان مولف بوده است.

توجه: نظر به آن که در کنکور سال ۹۹ بی‌تی به دانش آموزان داده بودند و نام شاعر آن را خواسته بودند توصیه می شود دانش آموزان عزیز ابیات داخل متن را با نام شاعر مربوط یاد بگیرند و به خاطر بسپارند.

کارگاه خود ارزیابی

۱- حمله ی مغول بر محتوای شعر و نثر قرن هفتم چه تاثیراتی گذاشت؟

تباه شدن بنیان فرهنگ و اخلاق و مایوس شدن شاعران و نویسندگان موجب روی آوردن شاعران به عرفان شد با از بین رفتن دربارهای ادب دوست و انتقال قدرت از خراسان به مرکز ایران زبان و ادبیات فارسی در عراق عجم گسترش یافت و زمینه هایی برای تغییر سبک خراسانی به عراقی ایجاد شد شعر این عصر نرم و دلنشین و برخوردار از معانی عمیق انسانی و آسمانی شد و اکثر شاعران از حاکمان روی برگرداندند قصیده که در خدمت ستایش شاهان بود، کمرنگ شد و غزل که زبان دل و عشق بود گسترش یافت البته قالب مثنوی نیز برای ظهور عاطفه اخلاق و عرفان میدان فراخی پدید آورد و در نمونه های ارزشمندی مانند مثنوی مولوی ، حماسه ای عرفانی سروده شد. نثر در این دوره بیشتر به دو جریان گرایش پیدا کرد یکی «ساده نویسی» و دیگر «پیچیده نویسی»

۲- دو جریان نثر قرن هفتم را از نظر ویژگی های زبانی بررسی کنید.

گرایش به ساده نویسی: مانند طبقات ناصری و مرصاد العباد

و روی آوردن به پیچیده نویسی با محتوای عمدتاً تاریخ حاکمان وقت مانند: تاریخ و صاف، تاریخ جهانگشای جوینی

۳- شعر سبک عراقی را با شعر سبک خراسانی از نظر قالب مقایسه کنید.

سبک خراسانی قالبش بیشتر قصیده است اما شعر سبک عراقی قالب بیشتر غزل است. در سبک عراقی قصیده کم رنگ شد و غزل که زبان دل و عشق بود گسترش یافت در سبک عراقی قالب مثنوی نیز برای ظهور عاطفه ، اخلاق و عرفان میدانی فراخ پدید آورد. شعر این عصر نرم و دلنشین و برخوردار از معانی عمیق انسانی و آسمانی شد.

۴- فکر و اندیشه ی غالب بر آثار مولانا جلال الدین را بیان کنید؟

مولانا در دو محور اندیشه و احساس آثار جاودانه ای پدید آورد. در مثنوی معنوی و دیوان شمس به بیان معارف بشری و مسائل عرفانی پرداخت.

۵- چه عواملی سبب ادبیات فارسی را از خراسانی به عراقی تغییر داد؟ آن ها را بررسی کنید؟

تغییر مرکز ادبی و سیاسی از خراسان به عراق عجم، روی کار آمدن حکومت های سلجوقی و غزنوی

۶- کدام یک از ویژگی های فکری سبک عراقی موجب پیدایش عرفان در قرن هفتم شد؟

ویران شدن بناها و آبادانی ها، تباه شدن بنیان فرهنگ و اخلاق و مایوس شدن شاعران و نویسندگان

تکیه داشتن بر عواطف انسانی و ترویج روحیه ی تسامح و تساهل

۷- جدول زیر را کامل کنید :

نام نویسنده	نوع نثر کتاب	موضوع و محتوا
گلستان	نثر مسجع	در اخلاق و حکمت و نظم
مرصاد العباد	گاهی ساده و گاهی دارای سجع و موازنه	بیان سلوک دین و تربیت نفس انسانی
تاریخ جهانگشا	نثر مصنوع و دشوار	شرح ظهور چنگیز، احوال و فتوحات او، تاریخ خوارزمشاهیان و فتح قلعه های اسماعیلیه، حکومت جانشینان حسن صباح

نمونه سوال_ متن

۱- نام نویسندگان آثار زیر را بنویسید؟

الف- صد پند   ب- المعجم   ج- مثنوی جمشید و خورشید

پاسخ

الف - عبید زاکانی

ب - شمس قیس رازی

ج- سلمان ساوجی